

*Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ
25 ΧΡΟΝΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟ DO.CO.MO.MO*

do.co.mo.mo_

06 ΤΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ
ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ

Επιμέλεια:
Αιμιλία Αθανασίου
Λίνα Δήμα
Τίνα Καραλή

futura
2018

ΜΕΤΑΣΚΕΥΗ ΚΤΙΡΙΟΥ ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΔΟΞΙΑΔΗ-ΑΤΙ ΣΕ ΚΤΙΡΙΟ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ (ONE ATHENS)

DIVERCITY

Οδός Λυκαβηττού, Στρατιωτικού Συνδέσμου 20-24, Δημοκρίτου και
Ευέλπιδος, Ηλία Ρογκάκου (Περιφερειακή Λυκαβηττού), Ο.Τ. 67052, Αθήνα

Ταυτότητα έργου

Αρχιτέκτονες: Divercity

Υπεύθυνοι μελέτης: Νικόλας Τραβασάρος, Χριστίνα Αχτύπη

Ομάδα μελέτης (αρχιτέκτονες): Νικόλας Τραβασάρος, Χριστίνα Αχτύπη,
Δημήτρης Τραβασάρος, Δήμητρα Καραμπελιά, Δημοσθένης Λάππας,
Αγγελίνα Μανίτσα, Μάριος Τριανταφύλλου

Συνεργάτες αρχιτέκτονες: Trac / Τάκης Τραβασάρος, Αποστολία Κοκκίνη,
Σάντυ Παπασταυροπούλου, (Οριστική Μελέτη & Μελέτη Εφαρμογής), J&P-
AVAX / Μιχάλης Τσιμίλης (Μελέτη Εφαρμογής)

Στατική μελέτη: Ε.Τ.Ε.Σ.Μ.Ε

Ηλεκτρομηχανολογική μελέτη: ΕΛ.Τ.Ε.ΜΕ

Κατασκευή: J&P-AVAX

Επίβλεψη: Νικόλας Τραβασάρος, Τάκης Τραβασάρος, Δημήτρης Τραβασάρος

Ακουστική μελέτη: Θ. Τιμαγένης & Συνεργάτες

Αρχιτεκτονική τοπίου: Elandscape

Μελέτη φωτισμού: Diathlasis & L4A

Φωτογραφία: Fernando Guerra, Εριέτα Αττάλη, Νίκος Δανιηλίδης

Ιδιοκτήτης: Κυκλάμινο ΑΕΚΤΕ

Εισαγωγή

Το κτίριο Δοξιάδη-ΑΤΙ, κτίριο-σύμβολο της μεταπολεμικής μοντέρνας αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα, μετά από μια εικοσαετία παρακμής και αποκοπής από τη ζωή της πόλης, αναβιώνει με τη μετασκευή του σε συγκρότημα κατοικιών. Η μετασκευή του κτιρίου Δοξιάδη απετέλεσε το αντικείμενο μιας προσεκτικά επεξεργασμένης στρατηγικής χειρισμού καίριων και ευαίσθητων ζητημάτων, όπως η συλλογική μνήμη, η διατήρηση, η ένταξη στο φυσικό και το δομημένο περιβάλλον, καθώς και η καινοτομία που προκύπτουν από τη λανθάνουσα δυναμική του υφιστάμενου αρχιτεκτονικού χώρου.

Ιστορικά

Το κτίριο Δοξιάδη άρχισε να κατασκευάζεται το 1957. Το κτίριο αποτελείται από 4 διακριτά τμήματα – το πίσω κτίριο, προς την πλευρά του Λυκαβηττού, σχεδιάστηκε για να στεγάσει το Γραφείο Δοξιάδη, το οποίο μέχρι τότε βρισκονταν διασκορπισμένο σε διαφορετικά κτίρια στην Αθήνα, ενώ το μπροστινό τμήμα επί της οδού Στρατιωτικού Συνδέσμου προορίζονταν για να στεγάσει τις Σχολές Δοξιάδη. Οι δύο πτέρυγες που συνδέουν τα δύο τμήματα φιλοξενούσαν κυρίως ευέλικτους χώρους πολλαπλών χρήσεων που λειτουργούσαν ως κοινόχρηστοι για όλο το συγκρότημα. Το πρώτο τμήμα, που αφορούσε το (πίσω) κτίριο επί της οδών Ηλία Ρογκάκου και Λυκαβηττού, ολοκληρώθηκε το Σεπτέμβριο του

Εικ. 1
Άποψη από την οδό
Στρατιωτικού Συνδέσμου.
Φωτ.: Fernando Guerra.

ΤΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ
ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ
06

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ
ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ.
25 ΧΡΟΝΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟ
DOCUMENTO

ΜΕΤΑΣΚΕΥΗ ΚΤΙΡΙΟΥ
ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΔΟΞΙΑΔΗ-ΑΤΙ
ΣΕ ΚΤΙΡΙΟ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ
(ONE ATHENS)

DIVERSITY

1958 και στέγασε το Γραφείο Δοξιάδη. Το κτίριο στη μορφή που το γνωρίζουμε σήμερα, που καταλαμβάνει σχεδόν εξ' ολοκλήρου το οικοδομικό τετράγωνο μεταξύ των οδών Στρατιωτικού Συνδέσμου, Λυκαβηττού, Ηλία Ρογκάκου και Δημοκρίτου, προέκυψε μέσα από μια σειρά επεκτάσεων και προσθηκών, οι οποίες έγιναν στο διάστημα από το 1958 μέχρι το 1974. Συνολικά, στο διάστημα αυτό εκδόθηκαν για το συγκρότημα 17 οικοδομικές άδειες.

Ο ίδιος ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης είχε συλλάβει το κτίριο ως ένα δυναμικά εξελισσόμενο και ελεγχόμενα επεκτάσιμο περιβάλλον, το οποίο να μπορεί δια της μετεξέλιξης και της επέκτασης του να ανταποκρίνεται ανά πάσα στιγμή στις διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες του προγράμματος του (Γραφείο και Σχολές Δοξιάδη) αλλά και στις νέες τεχνολογικές δυνατότητες, η κατανόηση και η εφαρμογή των οποίων αποτελεί άλλωστε και κεντρικό σημείο της όλης διαλεκτικής του Κ. Δοξιάδη.

Ο όγκος του κτιρίου (15.000 τ.μ.) αρθρώνεται κλιμακωτά προς το Λυκαβητό (η πίσω πτέρυγα έχει 8 στάθμες ενώ η μπροστινή 5) αφήνοντας ελεύθερη το κέντρο του οικοδομικού τετραγώνου με τη δημιουργία ενός αιθρίου που αποτελεί την καρδιά του συγκροτήματος. Οι χώροι παραμένουν διαμπερείς εξασφαλίζοντας έτσι ιδανικό φωτισμό και αερισμό και απαλλαγμένοι από μόνιμα εσωτερικά χωρίσματα και κατακόρυφα φέροντα στοιχεία παρέχοντας έτσι τους απαιτούμενους χώρους εργασίας.

Το βασικό στοιχείο που διατρέχει πολυεπίπεδα το σχεδιασμό και χαρακτηρίζει το κτίριο είναι ο κánaβος με βήμα 75εκ. Το βήμα αναφέρεται στην ελάχιστη απαιτούμενη ανά άτομο επιφάνεια εργασίας, όπως αυτή καθορίζεται από το πλάτος του γραφείου και την καρέκλα στην οποία κάθεται. Έτσι λοιπόν κάθε χώρος εργασίας σχεδιάστηκε έτσι ώστε να αποτελεί ακέραιο πολλαπλάσιο του κánaβου με ελάχιστο το $4 \times 0.75 = 3.00\mu.$, ενώ όλοι οι βοηθητικοί χώροι ακολουθούν το ίδιο βήμα με πλάτος $2 \times 0.75 = 1.50\mu.$ ή $3 \times 0.75 = 2.25\mu.$, αναλόγως τη χρήση τους. Ο ίδιος κánaβος καθορίζει και το φέροντα οργανισμό του κτιρίου, τα κατακόρυφα στοιχεία του οποίου διατάσσονται σε αποστάσεις $12 \times 0.75 = 9.00\mu.$

Οι όψεις του κτιρίου εκφράζουν με απόλυτη σαφήνεια αυτόν τον λειτουργικό κánaβο και αποτελούνται από συνεχόμενες μονάδες (πανελά) πλάτους 3.00μ., που τοποθετούνται εντός του κánaβου ως μοναδιαία στοιχεία πλήρωσης. Το μοναδιαίο στοιχείο της όψης έχει ποδιά από σκυρόδεμα μέχρι το ύψος των 90εκ. ενώ το κούφωμα αποτελείται από ένα σταθερό υαλοστάσιο και δύο ανοιγόμενους φεγγίτες που εξασφαλίζουν, σε συνδυασμό με τη διαμπερότητα των χώρων, το φυσικό αερισμό και δροσισμό. Η βιοκλιματική συμπεριφορά του κτιρίου άλλωστε αποτελεί ένα ακόμα κεντρικό στοιχείο της σκέψης του Κ. Δοξιάδη. Τα αρχικά κουφώματα των όψεων, που δεν σώζονται πλέον καθότι αντικαταστάθηκαν κατά την τελευταία ανακαίνιση του κτιρίου στα μέσα της δεκαετίας του 1990, ήταν κατασκευασμένα από ξύλο και ήταν επενδεδυμένα εξωτερικά από αλουμίνιο, είχαν δε ρυθμιζόμενες περσίδες σκίασης επίσης από αλουμίνιο. Τα κουφώματα αυτά αντικαταστάθηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1990 από σταθερά (μη ανοιγόμενα) κουφώματα αλουμινίου. Κατ' αυτόν τον τρόπο αλλοιώθηκε η αρχική μορφή των όψεων, αλλά το πιο σημαντικό είναι ότι καταστρατηγήθηκε η βιοκλιματική συμπεριφορά του κτιρίου καθώς έπαψε πλέον να εξασφαλίζεται ο φυσικός αερισμός των χώρων. Τα δε εσωτερικά ξύλινα κινητά διαχωριστικά είχαν αποξηλωθεί και απομακρυνθεί προ πολλού (μετά την μετακόμιση του Γραφείου Δοξιάδη από το κτίριο) και είχαν αντικατασταθεί με σταθερά χωρίσματα γυψοσανίδας.

Εικ. 2
Άποψη από την οδό Ηλία
Ρογκάκου. Φωτ.: Νίκος
Δανηλίδης.

Εικ. 3
Κλιμακωτή διάταξη όγκων
κπρίου. Φωτ.: Fernando Guerra.

Εικ. 4
Άποψη από το αίθριο.
Φωτ.: Fernando Guerra.

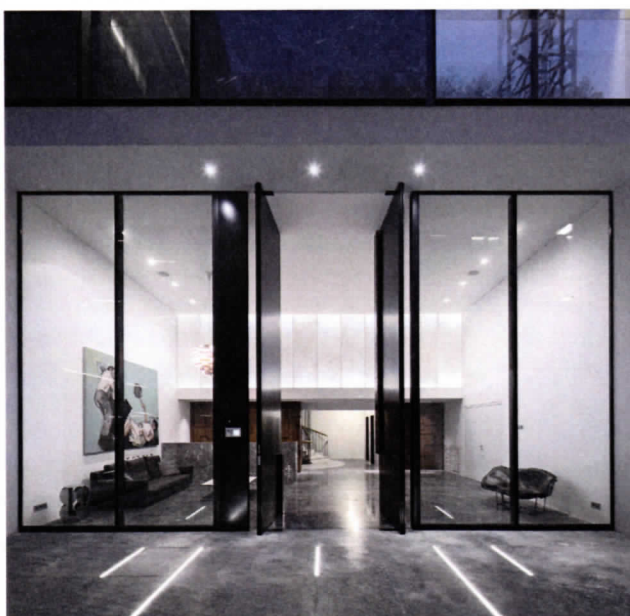
ΤΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ
ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ
06

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ
ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ.
25 ΧΡΟΝΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟ
DOCOMOMO

ΜΕΤΑΣΚΕΥΗ ΚΤΙΡΙΟΥ
ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΔΟΞΙΑΔΗ-ΑΤΙ
ΣΕ ΚΤΙΡΙΟ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ
(ONE ATHENS)

DIVERCITY

Εικ. 5
Άποψη του χώρου υποδοχής
από το αίθριο. Φωτ.: Fernando
Guerra.

Το κτίριο κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων είχε σχεδόν ερημώσει και υπολειπορούσε με σημαντικά του τμήματα να παραμένουν κλειστά ενώ είχε υποστεί, ως αναφέρεται παραπάνω, σημαντικές αλλοιώσεις στο σύνολο του εσωτερικών χώρων και των όψεων του. Παρόλα αυτά λόγω της ιστορίας του, αλλά και του συσχετισμού του τόσο με τον προσωπικό μύθο του Κ. Δοξιάδη αλλά και με την ιστορία του Γραφείου και των Σχολών Δοξιάδη, παραμένει πολύ ισχυρά καταγεγραμμένο στη συλλογική μνήμη της πόλης μας. Στις αρχές του 2008, το κτίριο μεταβιβάστηκε σε νέους ιδιοκτήτες που ανέλαβαν να το μετατρέψουν σε κτίριο κατοικιών.

Στρατηγική αποκατάστασης

Το 2008, με την ανάθεση του έργου και την εισαγωγή του νέου προγράμματος, η μνήμη, ως δυναμική διαδικασία αντί για στατική κατάσταση, αποτέλεσε το σκελετό της οραματικής στρατηγικής για την επιτυχή ένταξη του κτιρίου στην τρέχουσα και τη μελλοντική ζωή της πόλης. Στόχος ήταν η δυναμική ανατροφοδότηση του κτιρίου, σε αντιπαραβολή με τη στείρα διατήρηση των όψεων (facadism),¹ ώστε να μπορέσει το κτίριο να φιλοξενήσει το σύνθετο πρόγραμμα της κατοικίας, με σεβασμό στο όραμα του Δοξιάδη περί εξέλιξης του κτιρίου στο χρόνο, ένταξης του στον αστικό ιστό και ανασύστασης της ανθρώπινης κοινότητας που κατοικεί σε αυτό. Η στρατηγική αυτή αποτέλεσε αφετηρία μιας μακράς και γόνιμης συζήτησης με τους αρμόδιους θεσμικούς παράγοντες στην Ελλάδα σχετικά με τον χειρισμό κτιρίων του Μοντέρνου, στην οποία συζήτηση κεντρικός ήταν ο ρόλος του Υπουργείου Πολιτισμού, μέσω του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων.

Εικ. 6
Άποψη του αιθρίου από
το χώρο υποδοχής.
Φωτ.: Fernando Guerra.

Εικ. 7
Λεπτομέρεια όψης / Νέα
στοιχεία πλήρωσης του
κανάβου. Φωτ.: Εριέτα Αττάλη.

ΤΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ
ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ
06

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ
ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ.
25 ΧΡΟΝΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΔΟΣΟΜΟΜΟ

ΜΕΤΑΣΚΕΥΗ ΚΤΙΡΙΟΥ
ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΔΟΞΙΑΔΗ-ΑΤΙ
ΣΕ ΚΤΙΡΙΟ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ
(ONE ATHENS)

DIVERCITY

Εικ. 8
Αποκατάσταση κυκλικού
κλιμακοστασίου. Φωτ.:
Fernando Guerra.

Εικ. 9
Άποψη από το διαμέρισμα.
Φωτ.: Fernando Guerra.

Εικ. 10
 Άποψη από το διαμέρισμα
 προς το Λυκαβηττό. Φωτ.:
 Fernando Guerra.

Συγκεκριμένα, το Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων ενέκρινε την αρχιτεκτονική πρόταση μετασκευής του κτιρίου, με βάση την οποία, από το ιστορικό κτίριο διατηρήθηκε η οργάνωση γύρω από το αίθριο, η κλιμάκωση των όγκων σύμφωνα με την κλίση του εδάφους, τα ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά στοιχεία, όπως τα κυκλικά κλιμακοστάσια, και επίσης, ο χαρακτηριστικός κάναβος στις όψεις.

Τα νέα στοιχεία πλήρωσης της όψης, τα οποία ανταποκρίνονται στις ανάγκες της κατοικίας και όχι ενός κτιρίου γραφείων, περιορίζονται σε τρεις παραλλαγές, ανάλογα με τις ανάγκες ιδιωτικότητας των χώρων διαβίωσης τους οποίους προστατεύουν. Χρησιμοποιούνται υλικά ιστορικής σημασίας, όπως το μάρμαρο Αλιβερίου στους χώρους που απαιτείται ιδιωτικότητα, υλικό το οποίο είχε χρησιμοποιήσει στο συγκρότημα ο ίδιος ο Δοξιάδης, όσο και υλικά τελευταίας τεχνολογίας, όπως το φωτοδιαπερατό σκυρόδεμα, το οποίο εφαρμόζεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα, σε χώρους ελεγχόμενης θέασης. Κρύσταλλο τοποθετείται στους χώρους διημέρευσης για μεγιστοποίηση της διαμπερούς θέασης, που εκτείνεται από το λόφο του Λυκαβηττού μέχρι το πανόραμα της πόλης και την Ακρόπολη. Ένα από τα σημαντικότερα τεχνικά ζητήματα στην επίλυση της όψης ήταν η αποκατάσταση και ευθυγράμμιση του φέροντα οργανισμού του κτιρίου, ώστε αφενός να μην αλλοιωθούν οι αναλογίες του κανάβου (και κατ' επέκταση της όψης), αφετέρου να δημιουργηθεί το κατάλληλο υπόβαθρο για την τοποθέτηση των στοιχείων πλήρωσης που αναφέρονται παραπάνω.

Τα στοιχεία που καθορίζουν την αρχιτεκτονική ταυτότητα των διαμερισμάτων, μεταξύ άλλων το δάπεδο ψαροκόκαλο και το μάρμαρο στους χώρους των λουτρών, αποτελούν αναφορά στην αθηναϊκή πολυκατοικία της δεκαετίας του '60 & '70. Στους χώρους διημέρευσης, η φατνωματική πλάκα οπλισμένου σκυροδέματος παραμένει εμφανής σε υπόμνηση της μοναδικής ιστορίας του κτιρίου, ενώ τα minimal frame κουφώματα σε συνδυασμό με την διαμπερότητα των χώρων αναδεικνύουν τη μοναδική θέση των διαμερισμάτων σε σχέση με την πόλη και τη φύση.

ΤΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ
ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ
06

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ
ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ.
25 ΧΡΟΝΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟ
DOCOMOMO

ΜΕΤΑΣΚΕΥΗ ΚΤΙΡΙΟΥ
ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΔΟΣΙΑΔΗ-ΑΤΙ
ΣΕ ΚΤΙΡΙΟ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ
(ONE ATHENS)

DIVERCITY

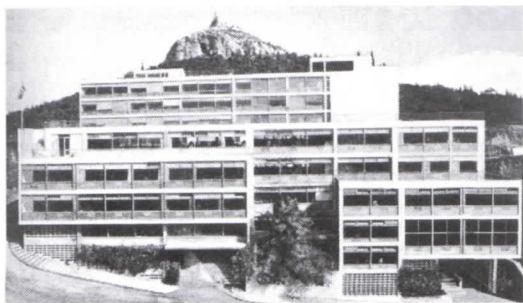
Εικ. 11
Άποψη από την οδό Ηλία
Ρογκάκου. Φωτ.: Fernando
Guerra.

Εικ. 12
Άποψη του κτιρίου στην πόλη
από το λόφο του Λυκαβηττού.
Φωτ.: Fernando Guerra.

Εικ. 13, 14

Αρχαικό υλικό. Πηγή:
Constantinos A. Doxiadis
Archives © Constantinos &
Emma Doxiadis Foundation.

Μεγάλη έμφαση δίνεται στους κοινόχρηστους χώρους στο ισόγειο (κλειστή πισίνα με γυμναστήριο, αίθουσα συναντήσεων, αίθουσα παιχνιδιού), οι οποίοι μετατρέπουν για άλλη μια φορά το αίθριο με το μαρμαρίνο δάπεδο Αλιβερίου και την επιφάνεια νερού (ανάμνηση των πηγών του ποταμού Ηριδανού) σε κέντρο αναφοράς του συγκροτήματος και υποστηρίζουν τις ανάγκες της κοινότητας που θα κατοικήσει το κτίριο στη νέα του εποχή, σύμφωνα με τις αρχές του Μοντέρνου Κινήματος. Μόνιμη έκθεση για το έργο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη θα φιλοξενηθεί στη στάθμη του αιθρίου.

Σημείωση

1 Ο όρος *facadism* αναφέρεται σε μια αρχιτεκτονική και κατασκευαστική πρακτική, κατά την οποία η όψη ενός κτιρίου σχεδιάζεται ή κατασκευάζεται χωριστά από το

υπόλοιπο κτίριο. Η συχνότερη εφαρμογή του όρου είναι η περίπτωση διατήρησης και αποκατάστασης της όψης ενός κτιρίου με ταυτόχρονη οικοδόμηση νέας κατασκευής πίσω από αυτήν.